

Submitted: December 2018
Accepted: December 2018

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI NEREYE DOĞRU GİDİYOR? ¹

Yasin DOĞAN² Fatma TORUN³

Özet

Günümüzde ders kitapları öğrencilerin öğrenme sürecinde sıkça kullandıkları kaynakların başında gelmektedir. Bu açıdan ders kitaplarının kullanım yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda ister istemez etkililiği araştırılmaya değer bir konudur. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin deneyimlerine dayanarak sosyal bilgiler ders kitaplarıyla ilgili bazı noktalardaki beklenen etkisi ele alınmıştır. Bir ders kitabı çok yönlü özellikleri olan bir kaynaktır. Bu çalışmada ise sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımı, bireysel kullanım özelliği, içeriğinin transfer edilebilmesi, araştırmaya yönlendirmesi ve multidisipliner yapısına yönelik etkileri, öğrenci görüşlerine dayanılarak ortaya konulmuştur. Bu çalışma nicel araştırma yöntemine uygun tarama deseni ile yürütülmüştür. Adıyaman ilindeki merkez ortaokullarında öğrenim gören 5. 6. ve 7. sınıf öğrencilerinden 837'si ile anket yoluyla veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler sınıf seviyesi, cinsiyet vb. değişkenlerle karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Veriler frekans ve yüzdelik hesaplamalar kullanılarak analiz edilmiş ve tablolar halinde gösterilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin, sosyal bilgiler dersinin içeriğiyle ilgili karşı karşıya kaldıkları bilgi kaynakları içerisinde (öğretmen, ders kitabı, internet, gazete, arkadaş, aile, televizyon, sınavlara yönelik kitaplar) ders kitabındaki bilgileri güvenilir buldukları anlaşılmıştır. Ayrıca öğrenci görüşlerine göre ders kitaplarının öğrenciler tarafından kendi başlarına kullanma açısından yeterli olmadığı ortaya konulmuştur. Sosyal bilgiler dersini alan öğrencilerin çoğunluğu dersin tarih ve coğrafya dersleri şeklinde ayrılmasına ise sıcak bakmamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul, Güvenilir kaynak, Etkililik, Ders kitabı

WHERE ARE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS GOING?

Abstract

Today, textbooks are one of the most frequently used sources in the learning process. In this respect, the effectiveness of textbooks is a matter worth investigating when considering the intensive use of textbooks. In this study, some expected effects of social studies textbooks were discussed based on the experiences of middle school students. A textbook is a resource which has versatile features. In this study, social studies textbooks' cover design, individual use features, transfer of content, directing to the research and effects on the multidisciplinary structure were detected based on the students' opinions. This study was carried out with survey appropriate via quantitative research method. The data were collected by questionnaire from 837 students graded 5th, 6th, and 7th in the central middle schools of Adıyaman province. The obtained data were interpreted in comparison with the variables as grade level, gender, etc. The data were analyzed using frequency and percentage and shown in tables. According to the findings of the study, it was understood that the students found the information in the textbooks to be reliable in the information sources which they have encountered regarding the content of the social studies course (teacher, course book, internet, newspaper, friends, family, television, books for exams). Moreover, according to the students' opinions, it has been revealed that the textbooks are not enough for the students to use on their own. The majority of the students who took the social studies course were not warmed up to separate the course as history and geography lessons.

Key words: Middle School, Reliable Sources, Efficacy, Textbook

¹ Bu makale Uluslararası Ders Kitapları Sempozyumu'nda (İstanbul, 2018) sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş versiyonudur.

² Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, doganyasin_55@hotmail.com

³ Arş. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, ftorun@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Ders kitapları, ulusal müfredatta yer alan temel amaç ve hedeflere ulaşmak ve müfredatta yer alan kazanımları, kavramları, değer ve becerileri öğrencilere ulaştırmak amacı ile okullarda okutulan temel eğitim materyalidir. Son yıllarda pek çok görsel, işitsel, basılı ve teknolojik öğretim aracı geliştirilmesine rağmen ders kitapları hala sınıflarda en çok kullanılan kaynaktır (Woodward, 1993). Bu açıdan formal eğitim sürecinde öğrenciler ve öğretmenler için öğretim araçları içerisinde önemli bir role sahiptir. Hatta birçok ülkede ders sorumlusundan sonra en temel kaynak olarak görülmektedir (Kayabaşı, 2003; Semerci, 2004; Demirkaya, 2013). Ders kitapları öğretimde “ne öğretileceği/öğrenileceği” konusunda müfredatta tanımlanan içerik bilgisine sahiptir. İçerikte yer alan akademik fikirleri aktarması açısından öğretmenlerin çoğu için ulusal müfredatı tanımlar (Hussian, 2012). Bu açıdan öğretmenlerin çoğu günlük ders planlarını veya etkinliklerini ders kitabına bağlı kalarak yaparlar (Elliott, 1992; Gibson, 2012). Müfredatta soyut olarak ifade edilen amaçların somut yansımaları olarak algılanan ders kitapları, pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de öğretmen ve öğrenciler tarafından temel bilgi kaynağı olarak görülüp derslerde ana kaynak olarak kullanılmaktadır (Kılıç ve Seven, 2007). Ayrıca öğrencilere ek kaynak aldırılmaması konusunda Milli Eğitim Bakanlığının okulları uyarması kaynak çeşitliliği ve alternatif kaynaklarla derslerin işlenmesine izin verilmemesine yol açmaktadır.

Müfredatın aktarılmasında temel kaynak olarak tercih edilen ders kitaplarını diğer öğretim araçlarına göre cazip kılan yönleri nedir? Bu sorunun pek çok cevabı olmakla birlikte burada en temel nedenler belirtilecektir. İlk olarak, ders kitapları genellikle öğrencilere ders içeriği hakkında bilgi vermenin en özlü ve anlaşılır yoludur. Derste öğretmen farklı kaynaklar kullansa dahi, ders kitapları öğrencilerin önceden konu hakkında ön bilgi edinmelerine yardımcı olur. İkincisi, bir okulda, şehirde veya ülkede aynı seviyede eğitim alan öğrencilerin tamamı aynı kitabı veya benzer ders kitabını kullanır. Böylece farklı yerlerde eğitim alan öğrenciler aynı kitaptan yararlanarak ortak bilgi erişimine ulaşmış olurlar. Bu durum eğitimde birliği sağladığı gibi merkeziyetçi bir sistemin taleplerini karşılamaya uygundur. Üçüncü olarak, birçok ders kitabı devlet standartlarına uygun olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu standartlardan dolayı kaynak olarak bir ders kitabı kullanılarak ders planlandığında öğretmen kendini daha rahat ve güvende hisseder. Dördüncüsü, ders kitaplarının öğretmenlere ve öğrencilere birçok birincil ve ikincil kaynak sağlamasıdır (örneğin, resimler, grafikler, haritalar, belgeler). Öğretmen ve öğrenciler bu sayede öğretim programında yer alan bilgi ve becerileri somutlaştırabilirler. Son olarak, ders kitapları değişen çağlarla birlikte sürekli güncellenmektedir. Bu sayede eski ders kitaplarının bugün kullanılanlarla karşılaştırılması sağlanmaktadır. Bu durum öğrencilerin tarihsel bakış açılarını geliştirmekte ve zaman içinde nasıl büyük bir değişimin yaşandığını anlamaları için verimli bir yol sunmaktadır (Roberts, 2014).

Belirtilenler dışında ders kitabının kullanılması, öğretmenler için öğretimin kılavuzlanması açısından temel bir rehber görevini görür (Tindall, 1996). Öğretmenler, derslerini ders kitaplarına göre şekillendirir, sınıf etkinliklerini ve ev ödevlerini ders kitabına göre düzenlerler. Ayrıca düzenli olarak ders kitabı içeriğine dayalı sınavlar ve testler uygulayabilirler (Schug, Western ve Enochs, 1997). Ders kitapları sadece bilgi ve becerinin öğretiminde değil, değer ve kültürün de yeni nesillere aktarılmasında önemli bir yere sahiptir (Ersoy ve Şahin, 2012). Bunların dışında yapılan araştırmalar ders kitabının öğretmenleri denetleme aracı olarak da kullanıldığını ortaya çıkarmıştır (Elliott, 1992; Armbruster ve Ostertag, 1993).

Eğitimde en temel kaynak olarak kullanılmasından ve öğretimin ders kitabı çerçevesinde planlanmasından dolayı ders kitaplarının öğrenci başarısı üzerinde de önemli bir etkiye sahip olduğunu söylenebilir. Hussian (2012) öğretmenler tarafından ders kitaplarının ulusal müfredat olarak algılanmasından dolayı öğrencilerin başarılarında önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Bu rolünden dolayı ders kitabı hazırlarken veya geliştirirken kitapların her açıdan öğrenci seviyesine uygun olması gerekmektedir. Ülkemizde ilk ve orta dereceli okullarda okutulmakta olan ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı denetiminde hazırlanmaktadır. Bu kapsamda ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde yer alan kriterler doğrultusunda hazırlanmaktadır. Bu yönetmelikte ders kitaplarının hazırlanmasına ilişkin içerik; dil, anlatım ve üslup; öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme; teknik, tasarım ve düzenleme ile ilgili detaylı kriterler yer almaktadır (MEB, 2018a). Hazırlanan her ders kitabı bu kriterler doğrultusunda hazırlanmakta ve taslak kitap olarak Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına sunulmaktadır. Alan uzmanı akademisyen, alan öğretmeni, görsel tasarım uzmanı, Dil uzmanından oluşan komisyon değerlendirmesinden sonra gerekli kontroller ve düzeltmelerden sonra kurul onayından geçen kitaplar ders kitabı olarak eğitim ortamlarında yerini almaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan konularla ilgili olarak “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları”(MEB, 2018b) incelediğinde aşağıdaki maddelerde yer alan ifadeler açısından yaklaşıldığı görülmektedir.

Kapak, dersin içeriği ile uyumlu şekilde tasarlanmalıdır. Kapak tasarımında kullanılan öğeler ve bunların kullanış tarzı kitabın içeriğiyle uyumlu ve içeriği destekleyici olmalıdır. Kapak, sınıf seviyesine uygun olarak ilgi çekici bir nitelikte tasarlanmalıdır. Kapak, kitabın içeriğine uygun ilgi ve merak uyandıracak nitelikte tasarlanmalıdır. Kapakta kullanılan öğeler öğrencinin gelişim seviyesine uygun olmalıdır.

Konuya hazırlayıcı sorulara yer verilmelidir. Ünite veya konu başlarında eski bilgileri hatırlatabilecek, yeni konuya çerçeve oluşturabilecek hazırlayıcı etkinlikler yer almalıdır. Hazırlayıcı etkinlikler; öğrenme isteği ve merak uyandırıcı, motive edici nitelikte olmalıdır. Performans soruları (sınırlandırılmış ya da geniş kapsamlı) bilişsel, duyuşsal, psikomotor davranışlarla üst düzey zihinsel becerileri yani bütün öğrenme ürünlerini içerdiğinden araştırma yapma, bilgi toplama vs. gerektiren kazanımların ölçülmesinde kullanılmalı; bilgiden çok uygulama yapmayı gerektirmeli, ölçülebilir ve gözlenebilir olmalıdır. Ön bilgiler yeni öğrenilecek bilgilere temel oluşturmalı, içerik önceki bilgilerle yeni bilgiler arasında bağ kurularak sunulmalıdır. İçerik öğrencileri farklı kaynaklardan araştırma ve inceleme yapmaya yönlendirmelidir.

İçerik konunun niteliğine uygun olarak günlük hayatla ilişkili olmalıdır. Kazanımların işlenişinde günlük hayata uygun bağlantılara yer verilmelidir. İçerikte kullanılan öğeler (örnekler, konunun işlenişinde adı geçen modeller, tanımlar, açıklamalar ve gösterimler) gündelik hayatla ilişkili ve gerçekçi olmalıdır.

İçerik bağımsız öğrenmeye imkân tanınmalıdır. İçerik bir öğrencinin başkasının yardımı olmadan, okuyarak anlayabileceği ve öğrenebileceği ayrıntı ve yapıda sunulmalıdır.

İçerik; doğru, geçerli ve güvenilir kaynaklara dayandırılmalıdır. Bilimsel olarak geçerliliği ve güvenilirliği konusunda kanıt olmayan ve kaynağı bilinmeyen içeriklere yer verilmemelidir. Seçilen kaynak geçerli ve güvenilir olmalıdır. Bilimsel bilgi dışında görüş ve kanaat niteliğinde olan bilgilerin hangi kaynağa veya kişiye ait olduğu açıkça belirtilmeli ve bunlara kaynakçada yer verilmelidir. Tartışmalı konular genel geçer bilgi gibi sunulmamalıdır. İçerik kitap yazarının kişisel yorum ve görüşünü içermemelidir. Ulusal veya uluslararası düzeyde güvenilirliği genel olarak kabul edilen kaynak ve kurumlarca sağlanan istatistiki veriler kullanılmalıdır. İçerikte yer alan bilgiler, kitabın bütünlüğü içerisinde yer alan diğer bilgilerle tutarlı olmalıdır.

Sosyal bilgiler taslak ders kitapları da araştırma kapsamındaki boyutu ile ilişkili olarak yukarıdaki kriterler doğrultusunda değerlendirilmektedir. Diğer derslerde olduğu gibi bu derste de ders kitabı temel kaynak olarak kullanılmaktadır. Özellikle etkin vatandaş yetiştirme rolünü üstlenmiş olan sosyal bilgiler dersinde ders kitabı toplumsal kültürün aktarımı konusunda etkin role sahiptir (Demirkaya, 2013). Ancak yapılan bazı çalışmalar öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin konularına ilgi duyarken sosyal bilgiler ders kitabının bu ilgiyi yeterince desteklemediği veya öğrencileri sıktığını ortaya çıkarmıştır. Elliott, Nagel ve Woodward (1985), öğrencilerin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşlerini araştırdıkları çalışmada öğrencilerden sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin daha çok olumsuz yorum aldıklarını belirtmişlerdir. Stetson ve Williams (1992) Amerika'daki öğrencilerin çoğunun sosyal bilgiler ders kitabından bir şey anlamadıklarını ortaya çıkaran çalışmalardan söz etmişlerdir. Steffey ve Hood'un (1994) eğer bu ders sosyal bilgiler ise neden sıkıcı değil? şeklinde ifade ettiği provokatif bir başlık ile ele aldığı çalışmasında yaygın kanaatin öğrencilerin sosyal bilgileri sıkıcı buldukları anlatılmıştır. Loewen (1996) tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrencileri sıktığını ifade etmiş ve ders kitaplarının öğrenciyi sıkımayacak şekilde geliştirilmesi için çeşitli stratejiler önermiştir. Bu stratejilerden bazıları; metne daha fazla duygu eklemek, öğrencilerin yaşamlarına uygunluğunu vurgulamak, içerikler arasında daha iyi bağlantılar oluşturmaktır. Ayrıca eleştirel düşünme becerisine odaklanmak, daha az konu üzerinde çalışmak ve bu konuları daha ayrıntılı bir şekilde incelemek ve hatta kitapları ters kronolojik sırayla öğretmenin ders kitaplarının öğrenciler üzerindeki etkisini geliştireceğini ifade etmiştir. Küçükahmet (2011) de ders kitaplarında öğrencilerin yaşamlarından ve deneyimlerinden örnekler yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. İlgili müfredatın öngördüğü bütün hususların birbir ders kitaplarına aktarımı ders kitabı hazırlayanları belli bir çerçevenin dışına çıkmamaya zorlarken esnek yaratıcı bir yaklaşımla ortaya bir ürün çıkarılmasını da engellemektedir. Derslerde temel kaynak olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitabının öğrenciler tarafından etkin kullanımını artırmak, öğrenci başarısını destekleyecek tasarım ve içeriği oluşturmak, sınıf dışında da çoğu öğrencinin tek başvuru kaynağı olarak düşünüldüğünde öğrencinin bireysel kullanımına uygun ideal bir ders kitabı tasarlamak önemli bir konu haline gelmiştir. Bu kriterleri yakalamak açısından sosyal bilgiler ders kitabının aktif kullanıcıları olarak öğrencilerin bu konudaki görüşleri oldukça önemlidir. Bu çalışma 5, 6, ve 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımı, bireysel kullanım özelliği, içeriğinin transfer edilebilmesi, araştırmaya yönlendirmesi ve dersin mevcut multidisipliner yapısı ya da disiplin temelli olma beklentisine yönelik görüşleri incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

21. yüzyılda teknoloji geçmiş yıllara göre çok daha hızlı ilerlemiş ve bu ilerleme eğitim sistemine de yansımıştır. Bu ilerlemeyle birlikte eğitim teknolojisi adı verilen bir alan gelişmiş ve eğitim ortamlarında kullanılmak üzere pek çok teknolojik öğretim materyali geliştirilmiştir. Akıllı tahtalar, WEB 2.0 teknoloji araçları, dijital oyunlar, sanal gerçeklik uygulamaları ve Z-kitaplar bu teknolojik araçlardan sadece bir kaçıdır. Bu teknolojik öğretim araçlarının eğitim ortamlarına girmesiyle birlikte eğitimde kullanılan kaynakların mevcut durumu sorgulanmaya başlanmıştır. Örneğin bilgisayarlar eğitim ortamlarına ilk girdiğinde bu insan icadı aletin öğretmenlerin yerini alacağı söylentisi neredeyse bir efsaneye dönüşmüştür. Akıllı tahtaların kullanımı ile birlikte ders kitaplarının öğretimde etkisinin azalacağı da düşünülmekteydi. Oysa ders kitaplarının hala eğitimde en temel kaynak olarak kullanılması bu argümanı çürüten bir gerçektir. Ancak ders kitaplarının yaşanan teknolojik ilerlemenin karşısında

varlığını sürdürebilmesi için öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak özelliklere sahip olması gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal bilgiler ders kitapları da öğrenci ihtiyaçlarını karşılayacak özelliklere sahip olmalıdır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının gelecekte nasıl şekillendirilmesi gerektiğine ilişkin çıkarımlarda bulunmak için mevcut durumun sorgulanması gerekir.

Belirtilen durumdan hareketle hazırlanmış olan bu çalışmanın amacı 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımı, bireysel kullanım özelliği, içeriğinin transfer edilebilmesi, araştırmaya yönlendirmesi ve multidisipliner yapısına yönelik özelliklerini öğrenci görüşlerine göre ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda aşağıdaki alt problemler oluşturulmuştur;

1. Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine göre sosyal bilgiler ders kitabının kapağı ilgi çekmekte midir?
2. Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine göre sosyal bilgiler ders kitabındaki ünite hazırlık soruları öğrencileri araştırmaya yönlendirmekte midir?
3. Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine göre sosyal bilgiler ders kitabında yer alan bilgiler okul dışında uygulanabilmekte midir?
4. Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine göre sosyal bilgiler ders kitabı bireysel kullanıma uygun mudur?
5. Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine göre sosyal bilgiler dersi yerine ayrı ayrı Tarih ve Coğrafya dersleri getirilmeli midir?
6. Ortaokul öğrencileri sosyal bilgiler dersiyle ilgili bilgileri edinirken hangi kaynaklara ne derece güven duymaktadırlar?

YÖNTEM

Bu çalışma nicel araştırma yöntemine uygun olarak betimsel tarama deseni ile yürütülmüştür. Tarama deseninde amaç var olan bir durumu olduğu gibi ortaya koymaktır. Betimsel taramada önceden belirlenmiş temalara göre elde edilen veriler analiz edilir. Bu analizdeki amaç okuyucuya bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunmaktır. Bu doğrultuda önce veriler betimlenir sonra da bu betimlemelerden birtakım sonuçlara ulaşılır (Karasar,2009). Konu ile ilgili belli bir gruptan toplanan bilgilerin *betimlenmesi*, bilgilerin toplanmasında kullanılacak *sorular* ve bu bilgilerin toplanacağı gruba temsil yeteneğine sahip *örneklem* tarama sürecinin temel kavramlarını oluşturur (Fraenkel ve Wallen, 2006). Bu amaçla çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Robson (2015) tarama çalışmalarında iyi bir sonuç alabilmek için cevaplayıcıların hepsinin aynı şekilde anlayacağı standart soruların hazırlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu açıdan anket formunda yer alan sorular çalışmanın amacı doğrultusunda hazırlanmıştır. Anket formunda beşli likert şeklinde derecelendirmiş toplam 5 soru bulunmaktadır. Beşli likert şeklinde derecelendirmiş sorularda cevaplayıcılara sorunun içeriğine uygun beş seçenek sunulmuştur. Listeleme sorusunda ise soru ile ilgili sekiz seçenek sunulmuş ve cevaplayıcılardan bu seçenekleri en güvenilir olana 1, en az güvenilir olana ise 8 olmak üzere 1'den 8'e doğru sıralamaları istenmiştir. Toplanan veriler ilgili SPSS 20. analiz programı ile analiz edilmiş, sonuçlar frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Adıyaman merkez ilçede bulunan 7 ortaokulda ve 2 imam hatip ortaokulunda 5. 6. ve 7. sınıflarda öğrenim gören toplam 837 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilere, ders kitaplarıyla ilgili yeterli deneyime sahip olma süreci göz önünde bulundurularak ikinci dönemin sonunda anket uygulanmıştır.

Tablo 1. Örnekleme de yer alan öğrencilerin sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine ilişkin bulgular

Sınıf Düzeyi	Kız	Erkek	Toplam
Sınıf 5	148	85	233
Sınıf 6	164	135	299
Sınıf 7	165	140	305
Toplam	477	360	837

Verilerin toplandığı okulların isimleri aşağıda belirtilmiştir.

- 50. Yıl ortaokulu
- Bir aralık Ortaokulu
- Menderes Ortaokulu

- Yavuz selim Ortaokulu
- Emniyet Ortaokulu
- Fevzi Çakmak Ortaokulu
- TPAO Ortaokulu
- Altınşehir İmam Hatip Ortaokulu
- Gazi İmam Hatip Ortaokulu

BULGULAR

Sosyal bilgiler ders kitaplarının 5. 6. ve 7. Sınıf ortaokul öğrenci görüşlerine göre kapak tasarımı, bireysel kullanım özelliği, içeriğinin transfer edilebilmesi, araştırmaya yönlendirmesi ve multidisipliner yapısına yönelik etkilerinin incelendiği bu çalışmada ilk olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımına ilişkin öğrenci görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda öğrencilere “*Sosyal bilgiler ders kitabını elinize aldığınızda kapağı ilginizi çekiyor mu?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin ilgisini çekmesi açısından ders kitabı kapaklarına ilişkin öğrenci görüşleri

Katılım düzeyi	f	%
Oldukça çok	121	14,5
Çok	145	17,3
Biraz	285	34,1
Az	112	13,4
Hiç	173	20,7
Toplam	836	99,9

Tablo 2 incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımlarının öğrencilerin ilgisini çekmesi konusunda öğrenci görüşlerinin üçe bölündüğü belirlenmiştir. Öğrencilerin yaklaşık üçte biri kitap kapağı tasarımını beğenirken, üçte biri kısmen beğenmekte, diğer üçte bir ise beğenmemektedir. Bu bulgu sosyal bilgiler ders kitabı kapaklarının öğrencileri yeterince cezbetmediği şeklinde yorumlanabilir. Çalışmada sosyal bilgiler ders kitapları kapağının öğrencilerin ne kadar ilgisini çektiği sınıf düzeyi açısından da analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Sınıf seviyesine göre öğrencilerin ilgisini çekmesi açısından ders kitabı kapaklarına ilişkin öğrenci görüşleri

Katılma düzeyi	Sınıf						Toplam	
	5		6		7		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Oldukça çok	39	16,7	51	17,1	31	10,05	121	14,5
Çok	40	17,2	54	18,1	51	16,05	145	17,3
Biraz	93	39,9	93	31,1	99	32,5	285	34,1
Az	24	10,3	42	14	46	15,1	112	13,4
Hiç	37	15,9	59	19,7	77	25,3	173	20,7
Toplam	233	100	299	100	304	100	836	99,9

Tablo 3 incelendiğinde sınıf seviyesine göre 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitabı kapağını 7. sınıf öğrencilerine göre daha çok beğendikleri ortaya çıkmıştır. Yaşın bireylerin ilgileri üzerine etkisi düşünüldüğünde bu farkın yaş ile ilgili olduğu düşünülebilir. 7. Sınıf öğrencilerinin yaş farkı ve soyut düşünme

evresine giriş döneminde olduklarından dolayı ders kitabı kapakları tasarlanırken bu dönemin özelliklerinin göz önünde bulundurulması bu sonucu değiştirebilir.

Çalışmada ikinci olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hazırlık sorularının öğrencileri araştırmaya yönlendirme durumu incelenmiştir. Bu kapsamda öğrencilere “*Sosyal bilgiler ders kitabındaki ünite hazırlık soruları sizi araştırmaya yönlendiriyor mu?*” sorusu sorulmuştur. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan hazırlık sorularının öğrencileri araştırmaya yönlendirmesi açısından öğrenci görüşleri

Katılım düzeyi	f	%
Oldukça çok	134	16
Çok	188	22,5
Biraz	243	29
Az	127	15,2
Hiç	121	14,9
Toplam	813	97,1

Tablo 4 bir bütün olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitabında yer alan hazırlık sorularının kendilerini araştırmaya yönlendirme konusunda zayıf olduğu şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların % 38,5’i bu soruların öğrencileri araştırmaya yönlendirdiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgu sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hazırlık sorularının en az uygulama düzeyinde hazırlanması gerektiği, bu açıdan soruların revizyona ihtiyaç duyduğu şeklinde yorumlanabilir. Çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hazırlık sorularının öğrencileri araştırmaya yönlendirme durumu sınıf düzeyi açısından analiz edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Sınıf seviyesine göre sosyal bilgiler ders kitabında yer alan hazırlık sorularının öğrencileri araştırmaya yönlendirmesi açısından öğrenci görüşleri

Katılma düzeyi	Sınıf						Toplam	
	5		6		7		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Oldukça çok	43	18,6	59	19,8	32	11,2	121	14,9
Çok	46	19,9	79	26,5	63	22,2	127	15,6
Biraz	74	32	91	30,5	78	27,4	243	29,9
Az	34	14,7	44	14,7	49	17,2	188	23,1
Hiç	34	14,7	25	8,4	62	21,8	134	16,5
Toplam	231	28,4	298	36,6	284	34,9	813	97,1

Bu alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde 6. sınıf öğrencilerinin çoğunluğunun hazırlık sorularının kendilerini araştırmaya yönlendirdiği, 7. Sınıf öğrencilerinin çoğunluğunun ise kendi ders kitaplarında yer alan bu soruların öğrencileri araştırmaya yönlendirmediği şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Çalışmanın bir sonraki alt probleminde sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabilme durumu incelenmiştir. Bu kapsamda öğrencilere “*Sosyal Bilgiler ders kitabından öğrendiklerinizi okul dışında uygulayabiliyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabilmesi açısından öğrenci görüşleri

Katılım düzeyi	f	%
Oldukça çok	171	20,4
Çok	197	23,5
Biraz	246	29,4
Az	126	15,1
Hiç	97	11,6
Toplam	837	100

Elde edilen bulgular incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabildiği şeklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Ancak öğrencilerin oransal olarak en fazla biraz seçeneğini (%=29.4) tercih etmiş olmaları bu konuda net bir görüşleri olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabilme durumu sınıf seviyesi açısından da incelenmiş olup elde edilen bulgular Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Sınıf seviyesine göre Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabilmesi açısından öğrenci görüşleri

Katılma düzeyi	Sınıf						Toplam	
	5		6		7		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Oldukça çok	55	23,61	61	20,40	55	18,03	171	20,4
Çok	58	24,89	86	28,76	53	17,38	197	23,5
Biraz	52	22,32	82	27,42	112	36,72	246	29,4
Az	38	16,31	45	15,05	43	14,10	126	15,1
Hiç	30	12,88	25	8,36	42	13,77	97	11,6
Toplam	233	27,84	299	35,72	305	36,44	837	100

Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabilme durumu sınıf seviyesine göre incelendiğinde 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin çoğunluğu bu bilgilerin okul dışında uygulanabildiği şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ancak 7. sınıf öğrencilerinin çoğunluğu ise bu bilgilerin okul dışında uygulanma durumunun yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Dördüncü alt problemde sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin bireysel ve bağımsız kullanımlarına uygunluğu araştırılmıştır. Bu amaçla katılımcılara “*Sosyal bilgiler dersine evde çalışırken kitabı kendi başınıza kullanmakta zorlanıyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: Sosyal Bilgiler ders kitabının öğrencinin bireysel kullanımına uygunluğu açısından öğrenci görüşleri

Katılım düzeyi	f	%
Oldukça çok	87	10,4
Çok	75	9
Biraz	135	16,1
Az	134	16
Hiç	403	48,3
Toplam	834	99,6

Bu alt problemde “zorlanma” ifadesi olumsuz anlam içerdiğinden katılım düzeyi aşağıdan yukarı doğru incelenmiş ve “hiç ve az” ifadeleri öğrencilerin olumlu görüşleri şeklinde değerlendirilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitaplarını ders dışında bireysel olarak kullanmakta zorlanmadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin sadece % 20’i kadarı kitabı bireysel kullanırken zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu sosyal bilgiler ders kitaplarının ders dışında öğrencilerin bağımsız ve bireysel olarak kullanımlarına uygun olduğu şeklinde yorumlanabilir. Sosyal bilgiler ders kitabının ders dışında öğrencinin bireysel kullanımına uygunluğu sınıf seviyesine göre de incelenmiştir. Elde edilen bulgu Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Sınıf seviyelerine göre sosyal bilgiler ders kitabının öğrencinin bireysel kullanımına uygunluğu açısından öğrenci görüşleri

Katılma düzeyi	Sınıf						Toplam	
	5		6		7		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Oldukça çok	49	21,1	25	8,4	13	4,3	87	10,4
Çok	20	8,6	23	7,7	32	10,6	75	9
Biraz	29	12,5	59	19,7	47	15,5	135	16,2
Az	35	15,1	39	13	60	19,8	134	16,8
Hiç	99	42,7	153	51,2	151	49,8	403	48,3
Toplam	232	27,8	299	35,9	303	36,3	834	99,6

Tablo 9 incelendiğinde 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitabının öğrencilerin bireysel kullanımına uygun olduğu şeklinde görüş bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Ancak 5. sınıf öğrencilerinin % 30’undan fazlası sosyal bilgiler ders kitabını bireysel kullanırken zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu her üç sınıf düzeyinde sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin okul dışında bağımsız çalışmalarına olanak sağladığı, ancak bireysel farklılıklar gözlemlenerek yeniden gözden geçirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmanın beşinci alt problemde sosyal bilgiler dersinin multidisipliner bir anlayışla mı veya ayrı ayrı disiplinler şeklinde mi okutulması gerektiğine ilişkin inceleme yapılmıştır. Bu amaçla öğrencilere “*Sosyal bilgiler dersi yerine ayrı ayrı Tarih ve Coğrafya dersleri olmasını ister misiniz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Sosyal Bilgiler dersinin multidisipliner bir anlayışla veya ayrı ayrı Tarih ve Coğrafya dersleri şeklinde verilmesine yönelik öğrenci görüşleri

Katılım düzeyi	f	%
Oldukça çok	173	20,7
Çok	94	11,2
Biraz	116	13,9
Az	93	11,1
Hiç	357	42,7
Toplam	833	99,5

Bu alt probleme ilişkin Tablo 10 bir önceki tabloda olduğu gibi ters kodlanarak incelenmiştir. Bu soruya öğrencilerin katıldıkları “hiç veya az” ifadeleri öğrencilerin Sosyal bilgiler dersini Tarih veya Coğrafya dersi şeklinde ayrı disiplinler olarak okutulmasını istemedikleri şeklinde değerlendirilmiştir. Bu açıdan Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinin tarih ve coğrafya dersi şeklinde ayrı ayrı öğretilmesinin uygun olmadığını, çok disiplinli anlayışla verilmesinin uygun olduğunu ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu bulgu öğrencilerin farklı disiplinlere ait bilgileri tek bir ders altında öğrenmenin daha uygun bir anlayış olarak benimsedikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu alt problem ayrıca sınıf seviyesine göre incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Sınıf seviyesine göre sosyal bilgiler dersinin multidisipliner bir anlayışla veya ayrı ayrı Tarih ve Coğrafya dersleri şeklinde verilmesine yönelik öğrenci görüşleri

Katılma düzeyi	Sınıf						Toplam	
	5		6		7		f	%
	f	%	f	%	f	%		
Oldukça çok	68	29,6	60	20,1	45	14,8	173	20,8
Çok	26	11,3	29	9,7	39	12,8	94	11,3
Biraz	41	17,8	39	13,1	36	11,8	116	13,9
Az	18	7,8	43	14,4	32	10,5	93	11,2
Hiç	77	33,5	127	42,6	153	50,2	357	42,9
Toplam	230	27,6	298	35,8	305	36,6	833	99,5

Tablo 11 incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin ayrı ayrı dersler şeklinde okutulmasını en fazla 7. Sınıf öğrencilerinin istemediği ortaya çıkmıştır. 6. Sınıf öğrencilerinin çoğunluğu da bu dersin ayrı ayrı okutulmasını istememektedir. Ancak 5. Sınıf öğrencilerinde durum değişmektedir. Sosyal bilgiler dersinin ayrı ayrı disiplinler şeklinde okutulması (% 41,3) veya tek bir ders olarak kalması (% 40,9) konusunda 5. Sınıf öğrencilerinin görüş oranları birbirine çok yakın bulunmuştur. Bu açıdan 5. Sınıf öğrencilerinin bu konuda net bir fikre sahip olmadıkları söylenebilir. Bu bulgu 7. Sınıf öğrencilerinin 4. Sınıftan itibaren sosyal bilgiler ders içerikleri hakkında bilgi sahibi oldukları ve dolayısı ile ders içeriklerinin tarih ve coğrafya şeklinde ayrı ayrı öğretildiğinde zorlanabileceklerini düşündükleri için bu dersin ayrı ayrı disiplinlere bölünmesini istemedikleri şeklinde yorumlanabilir. 5. Sınıf öğrencileri de en az içerik bilgisine sahip oldukları için sosyal bilgiler dersinin bölünmesinin avantaj veya dezavantajlarını düşünmeden böyle bir görüş bildirmiş olabilirler.

Çalışmanın son alt probleminde öğrencilerin sosyal bilgiler dersi ile ilgili edindikleri bilgi kaynaklarına güven düzeyleri incelenmiştir. Bunun için öğrencilerden verilen bilgi kaynaklarına olan güvenlerini 1’den 8’e kadar sıralamaları istenmiştir. 1 en güvenilir kaynak iken, 8 en az güvenilen kaynağı göstermektedir. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Öğrenci görüşlerine göre sosyal bilgiler ile ilgili bilgilerin edinildiği kaynakların güvenilirlik düzeyine ilişkin bulgular

Güvenirlik Sıralaması	1		2		3		4		5		6		7		8	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Öğretmen	477	57	122	14,6	44	5,3	43	5,1	21	2,5	11	1,3	26	3,1	51	6,1
Ders kitabı	123	14,7	266	31,8	129	15,4	93	11,1	46	5,5	26	3,1	58	6,9	32	3,8
Test kitabı	64	7,6	74	8,8	187	22,3	129	15,4	130	15,5	98	11,7	46	5,5	46	5,5
Aile	120	14,3	71	8,5	122	14,6	132	15,8	96	11,5	86	10,3	69	8,2	46	5,5
İnternet	99	11,8	74	8,8	80	9,6	113	13,5	83	9,9	99	11,8	97	11,6	133	15,9
Arkadaş	48	5,7	45	5,4	89	10,6	95	11,4	128	15,3	101	12,1	80	9,6	177	21,1
Gazete	37	4,4	35	4,2	35	4,2	70	8,4	128	15,3	168	20,1	159	19	139	16,6
TV	31	3,7	56	6,7	47	5,6	41	4,9	71	8,5	103	12,3	173	20,7	250	29,9

Tablo 12 incelendiğinde sosyal bilgiler dersi ile ilgili edinilen bilgi kaynaklarının güvenilirliği bakımından katılımcıların çoğunluğu en güvenilir kaynak olarak sosyal bilgiler öğretmenini ifade etmişlerdir. Katılımcılar öğretmenden sonra güvenilir kaynak sıralamasında ders kitabı ve test kitaplarını göstermişlerdir. Katılımcılar televizyon ve gazeteyi en az güvenilir kaynaklar şeklinde sıralamışlardır. Elde edilen bu bulgu gelişen teknolojiye rağmen öğrencilerin ders kitaplarını hala en güvenilir kaynaklar arasında gördükleri, dolayısı ile ilk başvuru kaynakları arasında yer aldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu açıdan ders kitaplarının titizlikle hazırlanması, kitaplarda yer alan bilgilerin güncel, doğru ve bilimsel olmasına dikkat edilmesi gerektiği şeklinde çıkarımda bulunulabilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma 837 ortaokul öğrencisinin katılımı ile öğrencilerin sosyal bilgiler ders kitapları hakkında görüşlerini belirlemek amacı ile yürütülmüştür. Betimsel tarama yapılarak yürütülen çalışma sonuçları literatürde yer alan benzer ve farklı çalışma sonuçları ile tartışılmıştır.

Çalışmanın ilk alt probleminde sosyal bilgiler ders kitaplarının kapağının öğrencilerin ne kadar ilgisini çektiği ve bu ilginin sınıf seviyesine göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Çalışma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımlarının öğrencilerin çoğunun yeterince ilgisini çekmediği ortaya çıkmıştır. Sınıf seviyesi açısından ise sosyal bilgiler ders kitabı kapağını 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin, 7. sınıf öğrencilerine oranla daha fazla beğendikleri belirlenmiştir. Kitap okuma alışkanlığının düşük olduğu (ortalama günlük 1 dakika) ülkemizde çocukların kitaplara olan ilgisinin artırılması için kitapların çocukları cezbedici özelliklere sahip olması gerekmektedir. Özellikle kitap kapaklarının bu açıdan iyi tasarlanmış olması gerekir. Öğrencilerin zorunlu olarak kullanmak zorunda oldukları kaynakların başında gelen ders kitaplarında ise bu durum daha da önemlidir. Nalçacı (2011) 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek amacı ile yürütmüş olduğu çalışmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kitap kapağının, ders kitabının çekiciliğini artırmasına kısmen katıldıklarını belirlemiştir. Dolayısı ile kitap kapağının öğrencilerin yeterince ilgisini çekmediği söylenebilir. Gülersoy (2013) 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını fiziksel, eğitsel, görsel ve dil-anlatım özellikleri açısından incelediği çalışma sonucunda, ders kitabı kapaklarında mor ve mavi gibi daha çok soğuk renklerin kullanıldığını ve bunun öğrencilerde uzaklaşma duygusu uyandırdığından dolayı yanlış tercih olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca multidisipliner bir anlayışa sahip olan sosyal bilgiler ders kitabı kapaklarında bu anlayışa uygun içeriğe yer verilmediğini de belirtmiştir. Ertürk ve Güler (2017) 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda sosyal bilgiler ders kitabının kapağı da dahil olmak üzere genel fiziksel tasarımını 5. sınıf öğretmenleri kısmen yeterli bulurken, 6. ve 7. Sınıf öğretmenlerinin yeterli bulduğunu belirlemişlerdir. Literatürde yer alan bu sonuçlar çalışma sonucu ile benzer özellikler göstermektedir. Doğan ve Tuğ'un (2017) gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının karşılaştırmalı incelemesi çalışmasında gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımına yönelik ulaşılan sonuçlara bakılmış toplamda 18 puanının tamamını alan Türkiye ve Polonya ders kitapları en çok puanı alan ders kitapları olduğu ortaya konulmuştur. 'Kapağın içerik ve sayfa düzeniyle ilişkili olması'

maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı “Oldukça Uygun” değerini almıştır. Türkiye’deki Sosyal Bilgiler ders Kitaplarının Almanya’daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla karşılaştırılmasını yapan Kab (2012: 230), Almanya ve Türkiye ders kitaplarının kapağındaki görsellerin içeriği yansıttığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer başka bir çalışmada Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır Arap Cumhuriyeti Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının Karşılaştırılmasını yapan Osmanoğlu (2012: 580), Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarının dış kapak tasarımları ders kitaplarının içeriğini yansıtmaktadır. Kapağın estetik ve albenili hazırlanması maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı Oldukça Uygun değerini almıştır. Türkiye’de ilköğretim okullarında okutulan Sosyal bilgiler ders kitapları ile ABD’nin Virginia ve Los Angeles eyaletlerinde aynı yaş grubundaki öğrencilere okutulan ders kitaplarının şekil ve içerik yönünden karşılaştırılmasına yönelik çalışma yapan Saçlı (2007:240) Türkiye de okutulmakta olan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının kapağının öğrencilerin ilgi ve merakını uyandıracak nitelikte olmadığını belirtmiştir. Yine 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları üzerine benzer bir çalışma yapan Sümengen (Ak. Doğan ve Tuğ, 2017) kitapların kapaklarının öğrencilerin dikkatini çekecek yeterlikte olmadığını sonucuna varmıştır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan hazırlık sorularının öğrencileri araştırmaya yönlendirme konusunda yeterli bulmadıklarıdır. 6. sınıf öğrencilerinin çoğunluğu bu soruların öğrencileri araştırmaya yönlendirdiğini ifade ederken, 7. sınıf öğrencilerinin çoğunluğu ise bu soruların öğrencileri araştırmaya yönlendirmediğini belirtmişlerdir. Hiç şüphesiz sorular ders kitaplarının önemli bir parçasını oluşturur. Çünkü ders kitaplarında yer alan soruların iki temel amacı vardır. İlk amaç öğrenciyi öğrenmeye teşvik etmektir. Bu amaçla ders kitaplarında öğrencileri motive etmek, dikkati odaklamak, kavrayışları özendirmek ve değerlendirmek, beceri geliştirmek amacıyla derslerin öncesinde, sırasında ve sonrasında kullanılacak sorular yer almaktadır. Soruların ikinci amacı ise öğrenmeyi değerlendirmektir. Bu kapsamda sorular ders kitaplarında yer alan bilgilerin özüdür denebilir (Armbruster ve Ostertag, 1993). Bu açıdan öğrencileri düşünme ve araştırmaya sevk etmesi ders kitaplarında yer alan sorularda aranan bir özelliktir. Ünal ve Ilgaz (2005) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin soru sorma ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkisini belirlemek amacı ile 114 sosyal bilgiler öğretmeni ile görüşme yapmışlardır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin % 40,4’ünün sosyal bilgiler ders kitabında yer alan coğrafya konuları ile ilgili değerlendirme sorularının öğrencileri araştırmaya yönlendirmediği şeklinde görüş bildirdiklerini tespit etmişlerdir. Şahin (2012) sosyal bilgiler ders kitaplarını mesaj tasarım ilkeleri açısından değerlendirdiği çalışmada kitapta yer alan soruların öğrencileri düşündürme ve dikkatini çekme konusunda orta düzeyde yeterli olduğu, bazı soruların öğrencilerin hiç dikkatini çekmediğini ifade etmiştir.

Üçüncü alt problemde sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabilme durumu incelenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bilgilerin okul dışında uygulanabildiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin çoğunluğu, 7. sınıf öğrencilerine göre sosyal bilgiler dersinde öğrendikleri bilgileri okul dışında daha fazla uygulayabildiklerini ifade etmişlerdir. Önal ve Kaya (2013) 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını değerlendirdikleri çalışma sonucunda, kitaplarda yer alan bilgilerin günlük yaşama aktarılabilir nitelikte tasarlanmış olduğunu belirtmişlerdir. Ocak ve Yurtseven (2009) 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını yapılandırmacı yaklaşıma göre değerlendirdikleri çalışmada, kitapta yer alan bilgilerin günlük yaşamla ilgisinin kurulduğu, dolayısı ile öğrenilenlerin günlük yaşama aktarılabilir olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tüm bu sonuçlar çalışmanın bu sonucunu destekler niteliktedir. Ancak literatürde çalışma sonucunu desteklemeyen sonuçlara da ulaşılmıştır. Gibson (2012) öğrencilerin sosyal bilgilerin amaçlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacı ile yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin temel amacının sorumlu ve aktif vatandaş yetiştirmek olduğunu bilmedikleri veya bunun farkında olmadıkları, sosyal bilgiler dersinin sadece tarih ve coğrafya konularının öğretimi için var olan bir ders olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Bu durum sosyal bilgiler dersinin amacı ile ilgili konuların günlük yaşama aktarılamamış olması ile yakından ilgilidir. Aktekin ve Pala (2013) 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler çalışma kitabını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmişlerdir. Araştırmacılar araştırma sonunda öğrenci çalışma kitabının teorik olarak öğrenilenlerin beceriye dönüştürülmesine yardımcı olma konusunda öğretmenlerin kitabı kısmen yeterli bulduklarını ortaya çıkarmışlardır. Akengin, Sağlam ve Dilek (2002) 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine ilişkin görüşlerini belirlemek amacı ile yürüttükleri çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinde edinilen bilgilerin günlük hayatla ilgisinin kurulamadığı şeklinde görüş bildirdiklerini ortaya çıkarmışlardır.

Çalışmanın diğer alt problemde sosyal bilgiler ders kitabının sınıf dışında bireysel ve bağımsız kullanıma uygunluğu katılımcıların genel görüşleri ve sınıf seviyesi açısından incelenmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu sosyal bilgiler ders kitabını bireysel kullanırken zorlanmadıklarını belirtmişlerdir. Sınıf seviyesi açısından her üç sınıfın çoğunluğunun da kitabı bireysel kullanırken zorlanmadıklarını ifade etmelerine rağmen, 5. Sınıf öğrencilerinin yaklaşık % 30’u zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Akpınar (2013) 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan etkinlikler hakkında öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemek amacı ile bir çalışma yürütmüştür. Çalışma sonucunda kitapta yer alan 1,2,3 ve 5. ünite etkinliklerinin öğrencilerin tek başına yapmasına uygun olmadığı; 4,6,7,ve 8. ünite etkinliklerinin ise bu konuda yeterli özelliklere sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Beşinci alt problemde öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin ayrı ayrı Tarih ve Coğrafya dersi olarak mı veya multidisipliner bir anlayışla mı okutulmasını istedikleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinin multidisipliner bir anlayışla sosyal bilgiler ismi altında bir ders olarak okutulmasını istedikleri belirlenmiştir. 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin çoğunluğu multidisipliner anlayış fikrine katılmaktadırlar. Ancak 5. Sınıf öğrencilerinin yaklaşık % 40'ı sosyal bilgiler dersinin ayrı ayrı Tarih ve Coğrafya dersleri şeklinde okutulmasını isterken, diğer % 40'a yakını ise dersin multidisipliner anlayışla okutulmasını istediklerini ifade etmişlerdir. Çalışmanın bu alt problemine ilişkin literatürde benzer bir çalışma sonucuna ulaşılamamıştır.

Çalışmanın son alt probleminde öğrencilerin sosyal bilgiler dersi ile ilgili edindikleri bilgi kaynaklarını güvenilir bulma düzeyleri incelenmiştir. Öğrencilerin sosyal bilgilere ilişkin edindikleri bilgi kaynaklarından öğretmen ve ders kitaplarını en güvenilir kaynak bulurken, televizyon ve gazeteyi en güvensiz kaynaklar olarak buldukları tespit edilmiştir. Bu sonuç ele alındığında literatür kısmında da belirtildiği gibi Milli Eğitim Bakanlığı ders kitaplarındaki içeriğin bilimsel, güncel, nesnel ve tartışmalardan uzak bir şekilde hazırlanmasının önemini pek çok kriterle kontrol ederek sağlamak istediği ve bu hassasiyetin öğrencilerde ders kitaplarına güven şeklinde yansıdığı söylenebilir. Aynı şekilde Türkiye’de hala önemli bir kitle iletişim aracı olan televizyonun sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirecek şekilde haber, program vb. içeriği öğrencilerin önemsemediği ve güven duymadığı sonucu da önemle üzerinde durulmalıdır. Çalışmanın son iki alt probleminin sonuçlarının tartışılabilmesi için literatürde benzer veya farklı çalışma bulunamadığı için bu sonuçlar tartışılmamıştır. Genel bir sonuç olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ders kitapları inceleme kriterlerini sağlayarak okutulmasına karar verilen sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin bakışıyla pek çok konuda yeterli olmadığı; kapak, hazırlık soruları ve gündelik hayatla ilişkilendirme noktasında öğrencilerin tatmin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Öğrencilerin toplulaştırılmış öğretim yaklaşımına uygun olarak okutulan sosyal bilgiler dersini ve bu geleneği benimsedikleri söylenebilir.

Öneriler

Ders kitabı hazırlayanlar öncelikle sınıf seviyesini dikkate alarak, kapağın içerikle uyumlu olmasına, kapakta yer alan öğelerin görsel tasarım ilkeleri açısından doğru kullanılmasına ve bu öğelerin öğrencide merak ve ilgi uyandıracak nitelikte olmasına dikkat etmelidirler. Eğer bu konuda yeterli yetkinliğe sahip değilse bu konuda profesyonel yardım alınarak ders kitabı kapağı hazırlanabilir.

TTKB taslak ders kitabı inceleme yönetmeliğinde ders kitaplarında yer alan hazırlık sorularının öğrencilere eski bilgileri hatırlatırken yeni konuya hazırlayıcı nitelikte olması gerektiği belirtilmiştir. Sorular hazırlanırken bu kapsama dikkat edilerek, öğrenciyi üst düzey düşünmeye ve farklı kaynakları araştırmaya sevk edecek niteliğe sahip sorular hazırlanabilir.

Kitabın bireysel kullanımını tam kapasiteye ulaştırabilmek için, organizasyon şemaları her sınıf düzeyine uygun şekilde detaylandırılabilir. Gerekirse her ünite başında üniteyi açıklayan şemalara yer verilebilir.

Ders kitabı en güvenilir kaynaklar arasında yer aldığından dolayı, öğrencilerin temel başvuru kaynağı olarak da görülebilir. Bu açıdan ders kitapları hazırlanırken kitapta yer alan içeriğin doğru, güncel ve bilimsel olmasına özen gösterilmeli, sık sık güncellenerek bu bilgiler kontrol edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akengin, H. Sağlam, D. Ve Dilek, A. (2002). İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi ile ilgili görüşleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 16, ss. 1-12.
- Akpınar, M. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki etkinlikler hakkındaki görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss.338-346.
- Aktekin, S. ve Pala, Ç. B. (2013). 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, ss. 265-286.
- Armbruster, B. ve Ostertag, J. (1993). Questions in elementary science and social studies textbooks, (Ed.: B. K. Britton, A. Woodward, M. Binkley). *Learning From Textbooks Theory and Practice*, New Jersey:Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Demirkaya, H. (2013). Sosyal bilgiler Öğretiminde ders kitabı. (Ed.:Ramazan Sever ve Erol Koçoğlu). *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı* (ss.89-104). Ankara: Pegem akademi.

- Doğan, Y., Tuğ, O., (2017). Uluslararası sınavlarda başarılı ülkeler ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarım boyutu açısından incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), ss. 56-79.
- Elliott, D. (1992). Reforming social studies: Implications for curriculum and textbooks. *Publishing Research Quarterly*. 8(4), ss. 71-80.
- Elliott, D., Nagel, K. C. and Woodward. A. (1985). Do Textbooks Belong in Elementary Social Studies?, *Educational Leadership*, 42(7), ss. 22-24.
- Ersoy, F. ve Şahin, T. (2012). Examination of social studies textbooks in terms of approaches of values education. *Educational Sciences: Theory & Practice*. 12(2), ss. 1547-1558.
- Ertürk, M. ve Güler, E. (2017). 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Muğla ili örneği). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(8), ss. 64-76.
- Fraenkel, J. R. ve Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education. (6. Ed.), New York: McGraw-Hill International Edition.
- Gibson, S. (2012). "Why do we learn this stuff"? Students' views on the purpose of social studies. *Canadian Social Studies*, 45(1), 43-58.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*. 2(1), ss. 8-26.
- Hussain, R. (2012). Students' views of impact of textbooks on their achievements. *In Search of Relevance and Sustainability of Educational Change: An International Conference at Aga Khan University Institute for Educational Development*, 430-438.
- Kab, İ. (2012). *Türkiye'deki sosyal bilgiler ders kitaplarının Almanya'daki tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ders kitaplarıyla karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kayabaşı, B. (2003). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri (Sakarya ili örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kılıç, A. ve Seven. S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelenmesi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2011). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (Ed. Leyla Küçükahmet), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Loewen, J. W. (1996). *Lies my teacher told me : Everything your American history textbook got wrong*. New York :Simon & Schuster.
- MEB, Ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği. 15.10.2018 tarihinde <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, Ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği taslak ders kitabı inceleme kriterleri 15.10.2018 tarihinde http://e-mufredat.meb.gov.tr/Dokumanlar/incelemerkriterleri_30032018.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Nalçacı, A. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Erzurum Örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2): 321-335.
- Ocak, G. ve Yurtseven, R. (2009). Besinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (22), ss.94-109.
- Osmanoğlu, A. E. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır Arap Cumhuriyeti sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının karşılaştırılması*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Önal, H. ve Kaya, N. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), ss.21-37.
- Roberts, S. L. (2014). Effectively using social studies textbooks in historical inquiry. *Social Studies Research and Practice*. 9(1), ss.119-128.

- Robson, C. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri gerçek dünya araştırmaları. (Çev. Şakir Çankır ve Nihan Demirkasımoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Saçlı, E. (2007). Türkiye’de ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları ile ABD’nin Virginia ve Los Angeles eyaletlerinde aynı yaş grubundaki öğrencilere okutulan ders kitaplarının şekil ve içerik yönünden karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Schug, M. C., Western, R. D. and Enochs, L. G. (1997). Why do social studies teachers use textbooks? The answer may lie in economic theory. *Social Education*, 61(2), ss.97-101.
- Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve matematik ders kitaplarını genel değerlendirme ölçeği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 49-54.
- Steffey, S., Hood, W.J. (1994). If this is social studies why isn't it boring?, USA: Stenhouse Publisher.
- Stetson, E. G. and Williams, R. P. (1992). Learning from social studies textbooks: Why some students succeed and others fail. *Journal of Reading*, 36(1), ss. 22-30.
- Şahin, M. (2012). Ders kitaplarının mesaj tasarımı ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(3), ss. 129-154.
- Tindall, L. C. (1996). *A comparison of teaching social studies using a traditional textbook approach versus using a literature based approach*. Master Theses, Mercer University Atlanta, Georgia.
- Ünal, Ç. ve Ilgaz, S. (2005). I. kademe ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin soru sorma ve eleştiri yapma becerilerine olan katkısı (Erzurum İl Merkezi Örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, ss. 129-139.
- Woodward, A. (1993). Introduction: Learning from textbooks. (Ed.: B. K. Britton, A. Woodward, M. Binkley). *Learning From Textbooks Theory and Practice*, New Jersey:Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

EXTENDED ABSTRACT

Textbooks are the basic educational material taught in schools in order to reach the main goals and objectives of the national curriculum and to provide students with the acquisitions, concepts, values, and skills in the curriculum. Although many visual, auditory, printed and technological teaching tools have been developed in recent years, textbooks are still the most widely used source in classrooms (Woodward, 1993). Hussian (2012) stated that textbooks play an important part in the success of students since they are perceived as the national curriculum by teachers. Because of this role, textbooks should be suitable for the student level from all aspects while preparing or developing them. Together with the 21st century, technology has widely shown its presence in education just as in every area of our life, and many technological teaching materials have been developed to rival textbooks. Nevertheless, textbooks must possess the features that will meet the needs of students in order to survive against the technological progress experienced. In this respect, social studies textbooks must also possess the features that will meet the needs of students. In order to make inferences about how social studies textbooks should be shaped in the future, the current situation should be questioned. The aim of this study, which is prepared based on the situation in question, is to reveal the characteristics of the 5th, 6th and 7th-grade social studies textbooks according to student opinions, in terms of the cover design, features of the individual use, transfer of content, directing to research, and multidisciplinary structure.

This study was carried out using the survey design in accordance with the quantitative research method. The aim of the survey design is to reveal an existing situation as it is (Karasar, 2009). To this end, the questionnaire form developed by the researchers was used as the data collection tool in the study. There are a total of 6 questions in the questionnaire form, 5 of which are graded by a Likert-type scale and 1 by listing. The data collected were analyzed using the relevant SPSS 20 analysis program, and the results were presented as frequency and percentage. The sample of the study consists of 837 students in total studying in the 5th, 6th and 7th grades in 7 secondary schools and 2 religious secondary schools in the central district of Adıyaman in the 2017-2018 academic year.

To what extent the cover of social studies textbooks attracts the attention of students and whether this interest changes according to the grade level were investigated in the first sub-problem of the study. As a result of the study, it was revealed that the cover designs of social studies textbooks did not attract most of the students enough. In terms of the grade level, it was determined that the 5th and 6th-grade students liked the cover of the social studies textbook more than the 7th-grade students. Nalçacı (2011), Gülersoy (2013) and Ertürk and Güler (2017) obtained results that would support the result of the research in the studies they conducted to assess social studies textbooks. In the studies in which they compared the social studies textbooks taught abroad and the books taught in Turkey,

Doğan and Tuğ (2017), Kab (2012) and Osmanoğlu (2012) concluded that the covers of the social studies textbooks taught in Turkey were more suitable for the content and had the features that would attract the attention of students.

Another result of the study was that most of the students did not find the preparatory questions in the social studies textbooks sufficient in terms of directing students to research. While the majority of 6th-grade students stated that these questions directed students to research, the majority of 7th-grade students stated that these questions did not direct students to research. As a result of their study investigating the questions in social studies textbooks, Önal and Ilgaz (2005) and Şahin (2012) stated that these questions did not direct students to research and did not attract the attention of students.

The applicability of the information in social studies textbooks outside the school was investigated in the study. Most of the participants stated that the information in social studies textbooks could be applied outside the school. As a result of the study in which Önal and Kaya (2013) investigated the 4th and 5th-grade social studies textbooks, Ocak and Yurtseven (2009) investigated the 5th-grade social studies textbook, the researchers achieved the results that support the result of the study. However, Gibson (2012), Aktekin and Pala (2013) and Akengin, Sağlam and Dilek (2002) reached a result different from this.

In the study, the appropriateness of the social studies textbook for individual and independent use outside the classroom was examined in terms of the general opinions and grade level of the participants. Most of the students stated that they did not have difficulty when using the social studies textbook individually. Nevertheless, about 30% of 5th-grade students stated that they had difficulty. In the study examining the 5th-grade social studies textbook, Akpınar (2013) revealed that the activities in the book were not completely suitable for individual use.

It was found out that most of the students stated that the social studies lesson should be taught with a multidisciplinary approach when they were asked whether the social studies lesson should be taught separately as a History and Geography lesson or with a multidisciplinary approach. Finally, the level at which students find the sources of information they obtain with regard to the social studies lesson reliable was examined in the study. It was determined that students think that teachers and textbooks are the most reliable sources, and television and newspaper are the most unreliable sources among the sources of information with regard to social studies. Similar or different results were not obtained in the literature regarding the two last results of the study.